

Tilburg University

Over enige nieuwe economische litteratuur (II)

Cobbenhagen, M.J.H.

Published in:
Maandschrift Economie

Publication date:
1940

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Cobbenhagen, M. J. H. (1940). Over enige nieuwe economische litteratuur (II). *Maandschrift Economie*, 5(4), 165-173.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

ECONOMIE

Tijdschrift voor Algemeen Economische
Bedrijfs-Economische en Sociale Vraagstukken

Vijfde Jaargang

Aflevering 4

Jan. 1940

Over enige nieuwe economische litteratuur II

door

Prof. Dr. M. J. H. COBBENHAGEN

De beschouwing, die in de vorige aflevering van dit tijdschrift aan enige nieuwe economische litteratuur werd gewijd, eindigde met de aanduiding van een probleem, dat in de inaugurale rede van Prof. Kreukniet werd behandeld, de verhouding, namelijk, van statica en dynamica in de economische theorie. De in de aanvang van het vorig artikel gereleveerde drang naar meer realistische economische beschouwingen heeft het vraagstuk van de statische en de dynamische economie in de laatste jaren zeer op de voorgrond gebracht. De rectorale oratie van Prof. Frijda in 1938 was aan dit vraagstuk gewijd onder de titel: De evenwichtsgedachte en de werkelijkheid. Enkele maanden later aanvaardde Hennipman het lectoraat in de economie aan de Amsterdamse economische faculteit met een openbare les over: Enkele problemen der economische dynamica. Een jaar nadien, in Juli 1939, promoveerde aan dezelfde economische faculteit F. A. G. Keesing op een proefschrift, getiteld: Het evenwichtsbegrip in de economische litteratuur. Tegen dezen laatsten schrijver, die van mening is, dat de evenwichtshypothese, waarmee de economische statica werkt, in de werkelijkheid geen bevestiging vindt en zelfs niet bestaan kan, reageert Kreukniet. Hij is van mening, dat de ongelijke reactiesnelheid der verschillende economische factoren, waaruit Keesing zijn hoofdargument smeedt tegen de statische theorie, niet noopt, om de statische behandeling der economische vraagstukken prijs te geven. Kreukniet aanvaardt wel het bestaan van de even-

wichtstendentie en wil door de methode van de „sequence analysis” de ontwikkeling van dat streven naar economisch evenwicht op de voet volgen. Het onderscheid van statica en dynamica verdwijnt dan. Tegen het wegvagen van dit onderscheid maakte ik in het vorig artikel bezwaar. Aan de motieven voor dit bezwaar moeten hier nog enkele regels worden gewijd.

Wie zich ooit verdiept heeft in de ontwikkeling der ideeën en de geschiedenis der wetenschap en daaruit de lering heeft getrokken, dat de lijnen van het menselijk denken, door de scherpste geesten getrokken, in wezen steeds dezelfde blijven en zich doorzetten ook in tijden, dat men met revoluties in de gedachten meent te doen te hebben, verbaast zich wel eens over het gemak, waarmee oudere gedachtenconstructies, door scherpzinnige geesten moeitevol en zorgvuldig opgebouwd, worden verworpen. Dit zal ook wel de reden zijn, waarom Kreukniet zich verzet tegen de wat voorbarige conclusies van Keesing in zijn in verschillende opzichten voortreffelijke dissertatie. Zijn verzet loopt echter uit op de introductie in de statica van elementen, die Keesing als dynamische zal kwalificeren. Daar Kreukniet zelf ook erkent, dat op zijn wijze van de statica ogenschijnlijk niet veel meer dan de naam is gered, is het probleem van de verhouding tussen statica en dynamica niet tot oplossing gebracht. Ik meen dan ook dat die poging tot verduidelijking dier verhouding langs een andere weg zal moeten worden gezocht. De weg, welke ik bedoel, en de eerbiedwaardige ouderdom van het probleem blijkt onmiddellijk en duidelijk uit de eerste zin, waarmee de bijzondere hoogleraar in de Thomistische wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, van den Berg, een artikel over: Zijn en worden, in de Katholieke Encyclopaedie aanvangt. Hij schrijft: „De vraag, of de fundamenteele realiteit van al wat is en zijn kan statisch dan wel dynamisch moet worden opgevat, gold steeds als grondprobleem der wijsbegeerte”. Een synthese tussen de uiterste meningen, waarvan de ene een eeuwig veranderlijk worden als de enige werkelijkheid aannam en de andere een eeuwig onveranderlijk zijnde, stelde Aristoteles reeds voor, die in de veranderlijke dingen de veranderlijke verschijnselen en een daaraan te grond liggende blijvende kern aannam. Het is hier niet de plaats om de verdere ontplooiing van dit metaphysieke vraagstuk te

geven. Wie zich daarvoor interesseert, kan in de wijsgerige literatuur terecht. De door S. Thomas van Aquino overgenomen opvatting van Aristoteles vindt men uitvoerig besproken en uitgewerkt in de verschillende boeken van scholastieke wijsbegeerte, zoals Beysens' *Ontologie* of de Raeymaeker's *Ontologie*.

Het losmaken van de economie van de ontologische grondslagen heeft aan de zg. statische gedachtenconstructie zeer willekeurige inhouden gegeven bij verschillende schrijvers, die het meer te doen was om een gesloten denksysteem te construeren, dan een theorie te scheppen, afgeleid uit de economische werkelijkheid en geschikt, om deze in haar wezen te begrijpen. Wanneer men de toets der werkelijkheid prijs geeft, is het gevaar van innerlijke tegenspraak in het samenstel der elementen, die men bij elkaar denkt als kader van het systeem, zeer groot. Economische onmogelijke combinaties zijn dan ook bij deze groep schrijvers gemakkelijk aan te wijzen. Wanneer men deze statische constructies dan ook verwerpt, kan de realistische economie daarvan alleen maar voordeel ondervinden. Maar de schrijvers, die hebben vastgehouden, dat de zg. statische theorie tot taak heeft de realiteit in haar wezen te verklaren, hebben, ook al heeft hun dit bij gebrek aan wijsgerige scholing niet steeds volledig bewust voor de geest gestaan, steeds gepoogd te onderscheiden tussen het blijvende en het veranderlijke, het zijnde en het wordende. De verklaring van de structuur in de statische orde (de orde van het zijn) en de verklaring van de structuur in de dynamische orde (de orde van het worden) zijn twee onderscheiden terreinen, die de theorie zal moeten bewerken. Ofschoon door de noodzaak van wetenschappelijke arbeidsverdeling de een zich meer zal bezig houden met de ene orde en de ander met de andere orde, is er ten slotte maar één theorie, die de beide orden omvat. Het verband nu tussen deze beide orden kan worden begrepen door de toepassing van de beroemde leer van act en potentie, die de grondslag is van de Aristotelisch-Thomistische wijsbegeerte. Deze wijsbegeerte vat het zijnsbegrip immers meerzinnig of analoog op en onderscheidt aldus een zijn in voltooidheid of in actu en een zijn in onvoltooidheid, in potentie of in aanleg. Alleen God is de zuivere voltooidheid of de *actus purus*. Al het andere zijn is, zij het dan niet in alle opzichten, maar dan toch

in een of meer opzichten onvoltooid: voltooid enerzijds, onvoltooid anderzijds, act, vermengd met potentie. Opdat nu een verandering kunne optreden of opdat iets kunne worden is noodzakelijk een subject, „dat in zich al de innerlijke en zake-lijke gegevens der komende verandering, doch alleen in aanleg omvat” en daarnaast een factor, die „door het contact zijner werkelijkheid de sluimerende kracht opwekt, den stoot geeft, noodig om den overgang te doen aanvangen, en zoo de nieuwe toestand te doen worden”¹⁾. Zo liggen derhalve de noodzakelijke elementen voor het worden in het zijn opgesloten en is derhalve de geheel natuurlijke verbinding gegeven tussen dat deel der éne theorie, dat zich met het zijn bezighoudt en het deel, dat zich met het worden occupeert.

Dit, toegepast op de economie, betekent derhalve, dat de kloof, die door zovele schrijvers wordt geconstateerd tussen de gebieden van statica en dynamica in de economie, een niet noodzakelijke is. Wanneer de statica zich bezig houdt met het economisch zijn in de actuele en potentiële samengesteldheid te bestuderen, verschaft zij de wezenlijke gegevens, met behulp waarvan de wording en verandering kan worden begrepen. En daar nu uit de veranderlijke verschijnselen, die immers potentieel in het zijnde liggen opgesloten, het zijnde kan worden gekend, kan de dynamica uit de bestudering van het voortdurende worden aan de statica nieuwe gegevens verstrekken, om het zijnde steeds beter te verstaan. Er is aldus wisselwerking tussen beide gebieden, welke tot gevolg zal hebben, dat beide steeds dichter aan elkaar zullen aansluiten. Naar aanleiding van het genoemde boek van dr. Keesing zou men nog de vraag kunnen stellen, of de veronderstelling van economisch evenwicht, welke de geldende statische theorie aanneemt als uitgangspunt harer beschouwingen, een juiste, in de realiteit gegronde hypothese is. Keesing vat zijn mening aldus samen: „Het evenwicht zelf komt in de werkelijkheid niet voor. De evenwichtstendenz wordt op critieke wijze doorkruist door de uiteenlopende reactiesnelheden der economische factoren. De evenwichtstheorie beschrijft dus noch de werkelijkheid, noch een aspect van het economisch proces, dat voor de kennis der ervaring essentieel is. Het gebruik der

¹⁾ Dr. J. Th. Beysens: *Ontologie of Algemeene Metaphysica*, 2e druk, bl. 174—175.

evenwichtstheorie voor de verklaring der economische realiteit is hiermede veroordeeld" ¹⁾). Omgezet in de terminologie, die ik in aansluiting aan de act-en-potentie-leer boven gebruikte, komt deze conclusie van dr. Keesing hierop neer, dat de evenwichtstheorie voor de verklaring der economische realiteit geen betekenis heeft, omdat ze noch met de actuele, noch met de potentiële economische werkelijkheid overeenstemt. Onder evenwicht wordt hier verstaan een situatie, waarin iedere economische bewegingsoorzaak volledig is uitgewerkt en geen neiging tot verdere veranderingen en verschuivingen der economische factoren aanwezig is; economisch gesproken is een optimale bevredigingstoestand binnen gegeven verhoudingen ingetreden. Dat de actuele werkelijkheid een dergelijke situatie niet te zien geeft, is — dat erkent ook dr. Keesing — niet voldoende reden om de evenwichtstheorie als onbruikbaar te verwerpen. Er kunnen immers in de actuele werkelijkheid voorwaarden afwezig zijn, wier aanwezigheid noodzakelijk is om de economische factoren ongehinderd het evenwicht te laten bereiken. Er kunnen ook in de actuele werkelijkheid oorzaken van niet-economische aard werkzaam zijn, die het bereiken van het economisch evenwicht opzettelijk tegenwerken. In de actuele werkelijkheid is het economische nooit geïsoleerd, maar staat steeds in verbinding met andere gebieden van het menselijk en maatschappelijk leven. Vanuit die niet-economische sferen werken krachten, die om wille van een algehele harmonische levensbouw er op gericht kunnen zijn om de economische factoren te beletten zo uit te groeien, dat het geheel onharmonisch en maatschappelijk ondoelmatig zou worden.

Wanneer men dit erkent, dan is voor de beoordeling van de bruikbaarheid van de economische evenwichtstheorie ter verklaring van de economische realiteit niet zozeer van betekenis, of deze theorie met de actuele werkelijkheid, waarin het economisch verschijnsel nooit geïsoleerd optreedt, overeenstemt, dan wel de vergelijking der evenwichtshypothese met de potentiële economische werkelijkheid. Daarop richt Keesing dan eigenlijk ook zijn hoofdargument: zo meen ik althans te moeten verstaan de ontkenning van het bestaan

¹⁾ F. A. G. Keesing: Het evenwichtsbegrip in de economische litteratuur, bl. 154.

van een evenwichtstendenz. Deze ontkenning houdt in, dat het economische zijn, potentieel of in aanleg, niet gericht is op evenwicht. En de reden daarvan zou zijn de niet gelijk lopende reactiesnelheden der economische factoren. Het feit zelf van het verschil in bewegingstempo der verschillende economische krachten staat vast; evenzeer staat vast, dat in de economische evenwichtshypothese, zoals deze in de economie wordt gebruikt, de gelijktijdigheid in de afloop der bewegingen wordt aangenomen. In het vorige artikel werd daarop gewezen, tevens met verwijzing naar enige litteratuur.

De vraag, die zich nu opdringt, is deze, of het tempo, waarin de verschillende economische krachten werken, en derhalve het eventuele verschil in tempo, wezenlijk inhaerent is aan deze krachten. Indien de werkende economische factoren werkelijke economische naturen waren, die met natuurwetelijkheid haar werkingen produceerden, dan zou ongetwijfeld het werktempo tot de natuur behoren. Maar de economische factoren hebben een dergelijk karakter niet. Het zijn de krachten van mensen en dingen, welke op een economisch doel worden gericht. Alleen om de doelrichting, waarin ze in het hier bedoelde geval worden aangewend, krijgen ze de benaming: economisch. Alle economisch handelen, alle economisch werken, alle economisch zijn, is handelen, werken, zijn om een doel en op een doel. Zonder deze bewuste richting op een economisch doel bestaat het economische eenvoudig niet, zodat het op een economisch doel gericht zijn een essentiële is van alle zijn en werken, dat de economie beschouwt. Welnu het kenmerkende van alle doel en doelstelling is begrenzen, beperken, richten, ordenen. Daaruit volgt dus, dat bij alle economisch handelen de potenties, die liggen in de mensen en de zaken, welke in het economische worden ingeschakeld, niet aan haar natuurlijke tempi worden overgelaten, maar worden beheerst door het economische doel. Economisch doelmatig handelen betekent dan het evenwicht en de harmonie handhaven tussen de verschillende potenties met het oog op het gestelde economische doel. Het economisch evenwicht, potentieel gezien, is dan een uit de aard der economische doelstrevingen afgeleide en dus geproportioneerde structuur van economische samenhangen. De verwerping van het potentiële evenwicht vindt, naar ik meen, bij Keesing dan ook haar oorzaak hierin, dat hij ofwel aan de economische factoren een

eigen economische natuur toedenkt, ofwel de economische bewegingen ieder afzonderlijk haar gang laat gaan en niet samengebonden door het leidende economische doel. Daar deze gedachten-fouten inderdaad te grondslag liggen aan de evenwichtshypothesen van verschillende theoretische economen, heeft Keesing gelijk, wanneer hij deze evenwichtshypothesen verwerpt. Maar hij gaat m.i. te ver, wanneer hij daarom de evenwichtshypothese zonder meer aan een kant zet. Het is dan ook jammer, dat hij het evenwichtsbegrip nog niet wat verder in de economische litteratuur heeft nagespeurd. Misschien was zijn conclusie dan iets meer gereserveerd uitgevallen. Er zou nog wel meer over dit onderwerp te zeggen zijn; dit zou me echter leiden tot herhaling van veel, dat in vorige beschouwingen in dit tijdschrift is gezegd.

Ik ga dan over tot een boek van geheel andere aard: Ed. van Cleeff: Sociaal-economische Ordening. Een ideologisch-sociologische beschouwing van religieus standpunt. Aldus titel en ondertitel van het omvangrijke werk, dat van een zeer waarderende inleiding van prof. Tinbergen is voorzien. Het ordeningsvraagstuk heeft verschillende kanten: theoretische en praktische, terwijl men deze weer kan onderverdelen in economische, sociologische, juridische e.a. zijden. Van Cleeff beperkt zich, zoals de ondertitel het tot uitdrukking brengt, tot de algemene problemen van sociologische en ideologische aard. Hij stelt zich voor de theoretisch-economische aspecten in een afzonderlijk werk te behandelen. Het boek is ingedeeld in twee delen, waarvan het eerste deel enkele theoretische systemen bespreekt en de ontwikkeling van ordeningsgedachten en pogingen in een viertal landen (Rusland, Italië, Amerika en Engeland), waaronder Nederland niet voorkomt, daar de schrijver, gelijk hij mededeelt, de bedoeling heeft over de ontwikkeling in Nederland een apart werk in het licht te geven. Het tweede deel van het boek is gewijd aan de eigen visie van den schrijver op het vraagstuk en de oplossing daarvan. Het eerste deel is het grootste van de twee en m.i. ook het beste. De schrijver heeft hier een belangwekkende stof zorgvuldig bij elkaar gebracht en op een interessante wijze geordend, van belang vooral voor degenen, die niet in de gelegenheid zijn geweest deze historische ontwikkeling mee te beleven. En de anderen, die deze evolutie wel

bewust mee leefden, zullen met genoeg en lering deze samenvatting lezen. Aan de geschiedenis gaan een tweetal inleidende hoofdstukken vooraf, waarin het liberaal-economische systeem wordt geschetst en de eerste tendenties worden aangewezen van het doorbreken van andere gedachten en van veranderingen in de sociale en economische structuur. Aan het einde van deze hoofdstukken stelt de schrijver het probleem, dat in het vervolg behandeld zal worden, aldus: „hoe kunnen wij, de orgaanvormingstendenz aanvaardend, een ethisch en economisch aanvaardbaar nieuw economisch stelsel opbouwen?”¹⁾ De probleemstelling is juist. Hoewel krachtens de opzet van het boek de sociaal-ethische zijde van de economische heropbouw in het bijzonder bestudeerd wordt, moet toch steeds worden uitgegaan van een stelsel, dat economisch verantwoord is en derhalve aan de fundamentele economische eisen voldoet. De schrijver is zich daarvan volkomen bewust. Toch heb ik me bij de lezing wel eens afgevraagd, of hij niet beter had gedaan, alvorens zijn eigen gedachten omtrent een ethisch en economisch verantwoord nieuw stelsel te publiceren, de theoretisch-economische aspecten van het ordeningsvraagstuk, die hij voor de toekomst reserveerde, uit te werken.

Het aldus geformuleerde probleem splitst hij nu in een viertal hoofdvragen, zoals hij deze noemt, welke steeds weer zowel in het historische als in het constructieve gedeelte terugkeren. Deze punten zijn: a) de geest en de motieven, die het nieuwe stelsel zullen moeten dragen; b) de economische constructie van het stelsel; c) de organisatorische, sociale en juridische structuur van dat stelsel; d) de bouwers en de methoden. De voorgestelde oplossingen, volgens deze vier punten ingedeeld, worden dan getoetst aan een aantal criteria, welke de schrijver weer onder een viertal groepen samenbrengt. En wel: I. Een samenleving, die voldoet aan de vanuit het religieuze standpunt te stellen eisen, behoort: a) te zijn gefundeerd op het beginsel der theocratie, b) te worden beheerst door de hieruit voortvloeiende gerechtigheidswil, c) te zijn gekenmerkt door een streven naar geleidelijke, veelzijdige, harmonische en cumulatieve cultuurontplooiing en d) te zijn gebonden door innerlijke krachten. II Individuen

¹⁾ Ed. van Cleeff: Sociaal-economische Ordening, bl. 44.

en groepen binnen deze samenleving behoren zoveel mogelijk te zijn gekenmerkt, door a) religiositeit b) zedelijke zuiverheid c) juist inzicht d) daadkracht. III Organisatorisch behoren de volgende principes te gelden: a) het aristo-democratisch principe b) het principe der subsidiaire werkzaamheid en c) het principe van maximum opvoeding, minimum dwang. IV. Samengevat: deze wereld behoort zoveel mogelijk te worden opgeheven in de richting van het Koninkrijk Gods ¹⁾.

Deze criteria zijn als richtlijnen zeer eerbiedwaardig; maar men vraagt zich bij de lezing daarvan toch met enige huivering af, hoe de schrijver er in slagen zal een concreet stelsel te construeren, dat aan zo hoge eisen voldoet. Dit na te gaan, blijve voor een volgend artikel gereserveerd.

¹⁾ Ed. van Cleeff: Sociaal-economische Ordening, bl. 16.